

INSTITUT ZA POVIJESNE ZNANOSTI
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
Odjel za arheologiju

PRILOZI

5/6.

P R I L O Z I		
VOL. 5/6	S 1 - 92 P	1988/1989

Zagreb 1990.

INSTITUT ZA POVIJESNE ZNANOSTI
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
Odjel za arheologiju

PRILOZI

5/6.

P R I L O Z I		
VOL. 5/6	S 1 - 92 P	1988/1989

Zagreb 1990.

P R I L O Z I		
VOL. 5/6	S 1 – 92 P	1988/1989

Zagreb 1990.

IZDAVAČ – PUBLISHER

Odjel za arheologiju
 Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
 41 000 Zagreb, Krčka 1

ZA IZDAVAČA – EDITOR IN CHIEF

Aleksandra Faber

REDAKCIONI ODBOR – EDITORIAL COMMITTEE

Znanstveni kolegij Odjela za arheologiju

IZDAVAČKI SAVJET – EDITORIAL ADVISORY BOARD

Projektno vijeće Odjela za arheologiju

TEHNIČKI UREDNIK – TECHNICAL EDITOR

Petar Tadić

PRIJEVOD – TRANSLATION

Rajka Makjanić

TISAK – PRINTED BY

Puljko

NAKLADA

600 primjeraka
 Godišnjak – Annual

Svezak je tiskan sredstvima Samoupravne interesne zajednice znanosti
 Socijalističke Republike Hrvatske preko Komisije za izdavačku djelatnost.

SADRŽAJ — CONTENTS

IZVORNI ZNANSTVENI RADOVI

Aleksandra Faber, Zagreb između prehistorije i srednjeg vijeka

Table (Plates): 1 – 4

5 – 24

Remza Košćević, Poklopac antičke brave iz Siska

25 – 28

Željko Tomičić, Arheološka svjedočanstva o ranobizantskom vojnom graditeljstvu na sjevernojadranskim otocima

Table (Plates): 1 – 13

29 – 53

Tajana Sekelj, Naušnice u Istri od 7. do 11. stoljeća

Table (Plates): 1 – 9

55 – 81

Ivančica Pavišić, Djelatnost muzejskih povjerenika i istraživača na području Like

83 – 91

P R I L O Z I		
VOL. 5/6	S	1 – 92
	P	
		1988/1989

Zagreb 1990.

Ivančica Pavišić

DJELATNOST MUZEJSKIH POVJERENIKA I ISTRAŽIVAČA NA PODRUČJU LIKE

Izvorni znanstveni rad
Povijest arheologije

Original scholarly paper
History of archaeology
UDK 903. 43 (497, 13)"6377"

Ivančica Pavišić, Institut za
povijesne znanosti, Odjel za
arheologiju, Zagreb, Krčka 1

U ovom radu razmatran je razvoj mreže muzejskih povjerenika, što su djelovali na području cijele Hrvatske, a posebno na području Like od 1869. godine, pod okriljem Jugoslavenske akademije. Osobito značajan je rad istaknutih istraživača, čija je svesrdna stručna angažiranost na pojedinim ličkim lokalitetima u spašavanju arheološkog materijala i putem akvizicije, stvorila temelje Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Problem razjedinjenosti Hrvatske početkom 19. st. na politički odijeljene prostore – Bansku Hrvatsku i Vojnu Krajinu pod upravom bana i hrvatskog Sabora, te Dalmaciju i Istru pod upravom bečkog dvora – potakao je jedno od glavnih pitanja hrvatske povijesti, pitanje sjedinjenja hrvatskih zemalja. U vezi s tim osnivaju se razna društva koja potiču rad na proučavanju kulturne baštine i na taj način pridonose duhovnom jedinstvu svih hrvatskih pokrajina. Osnivaju se manje zbirke darova, organiziraju se sabirne akcije i time stvaraju osnove kasnijih muzejskih ustanova. Tako u Danici Horvatskoj od 13. 9. 1826. g. predlaže Lj. Gaj da se što prije osnuje »Društvo prijatelja narodne izobrazivosti ilirske komu bjaše glavno zvanje bilo obrazovanje jezika, sakupljanje knjiga i rukopisa koji se odnose na našu prošlost, te marljivo sabiranje i sakupljanje svakojačih stvari, koji se na opredeljenje znanosti protežu: otkuda bi se složnom voljom i moćom svih prijateljah narodne izobrazivosti ilirska velika občinska knjižnica i narodni muzeum podigao« (Ljubić 1886: 155). Ovaj Gajev prijedlog narod je prihvatio a Sabor ga usvojio na svojoj sjednici 17. 9. 1836. g. (Ljubić 1886: 151). Muzejski predmeti pohranjivani su privremeno u Pravoslavnoj akademiji u očekivanju osnutka Narodnog muzeja.

U povijesti muzeja spominje se datum 24. 6. 1841. g., kada je osnovano Hrvatsko – Slavonsko gospodarsko društvo iz kojeg će se kasnije razviti Hrvatski narodni muzej (Ljubić 1870: 4). U ovom društvu bile su okupljene najeminentnije ličnosti

tadašnjeg javnog života, biskup i banski savjetnik Haulik, general Nugent, biskup Strossmayer i ostali predstavnici Ilirskog pokreta: Rakovac, Vukotinović i Šulek, koji su s mnogo zalaganja popunjavali zbirke spomenutog muzeja. U prvim godinama nakon osnutka provedeno je sakupljanje rijetkih predmeta, osobito prirodoslovnog karaktera, biljaka i životinja, ruda te starog novca.

U radu Gospodarskog društva, uz prvog pristava Dragutina Rakovca, djeluje i major Mijat Sabljar, strastveni sakupljač starina. Još 1843. g. prvi put je poklonio Gospodarskom društvu 205 nalaza ruda, a već slijedeće godine šalje zbirku fosilnih ostataka (»List Mest« 1843: 219). Sabljar tada izrađuje prvi katalog numizmatičke zbirke u kojem je obradio oko 4000 komada starog novca, prikupljenog jednim dijelom darovima rodoljuba i poklonom vlastite numizmatičke zbirke (Mirnik 1981: 209–212).

Istaknuto mjesto u Gospodarskom društvu imao je tada F. J. Fras, krajiški školski ravnatelj. Kao dobar poznavalac topografije Vojne Krajine, objavio je zanimljivu studiju o naseljima koja su potpadala pod ličke županije – Slunjsku, Ogulinsku, Gospičku, Koreničku i Gračačku (Fras 1935). Od posebnog su značaja njegovi opisi ruševina, dvoraca i drugih spomenika kulture u vrijeme njegovih obilazaka ovih krajeva. Ovim pionirskim radom otvorio je put u daljnja istraživanja arheološke prošlosti Like, kojima se nešto kasnije koristio K. Patsch i dopunio ga novim znanstvenim podacima. Još od prvih putovanja po Bosni od 1891. g., Patsch popisuje rimske kamene

spomenike u dolini Une, što je usmjerilo njegov daljnji znanstveni interes na istraživanje materijalnih i duhovnih tekovina antičke kulture na području Like (Patsch 1890: 367–369; 1893: 330–332; 1896: 113). Iako je pokazivao veliku naklonost za proučavanje epigrafskih spomenika, pratio je osobito povijesne izvore rimskih pisaca koji spominju Ilire i njihova osvajanja naših krajeva, ne samo Dalmacije i Bosne, već i Like koja nas ovdje posebno zanima. Kao rezultat njegovih terenskih rekognosciranja, proizašao je njegov značajan rad *Lika in römischer Zeit*, Wien 1900. Na osnovu geografskog položaja i osobina reljefa, uočio je specifične oblike života Japoda u prethistorijsko doba a prvenstveno u vrijeme antike, u razdoblju od njihovih prvih kontakata s rimskom državom do definitivnog pada pod rimsku vlast.

Padom Bachovog apsolutizma 1861. g., Hrvatskoj je vraćen ustav a u javnom životu njemački jezik je zamijenjen hrvatskim, koji tada postaje službenim jezikom. To se odnosilo samo na banski dio Hrvatske sa Slavonijom i Vojnom Krajinom, dok se u Istri i Dalmaciji zadržao talijanski jezik koji je ostavio biljeg u čitavom javnom životu. Ovo je upravo vrijeme osnivanja Narodnog muzeja, koji je, na prijedlog Sabora 1866. g., postao Zemaljskim zavodom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije pod upravom Jugoslavenske akademije (Vukmir 1954:). Istog dana potvrđena su i Pravila Jugoslavenske akademije kojima je Narodni muzej podijeljen u dva dijela – Arheološki i Prirodoslovni. Nakon smrti Dragutina Rakovca 1854. g., Gospodarsko društvo imenuje M. Sabljara za čuvara arheološke i drugih zbirki (Ljubić 1870: 18).

Kao vojni inženjer Sabljara je proputovao Likom još 1827. g., upoznavajući njena prirodna bogatstva, pravio je putne bilješke i skice za sve vrste spomenika kulture. Za nas je interesantno područje Ogulinske, Slunjske i Gospićke županije, iz čijeg se popisa moglo prepoznati neke arheološke lokalitete na kojima je uočio tragove naseljavanja od prethistorije na dalje. Kako se u tim istim bilješkama potkralo i pogrešaka koje nije znao ocijeniti, cjelokupna njegova građa pruža vrlo zanimljive podatke za njihovu daljnju znanstvenu obradu, a prvenstveno provjeru tih podataka na terenu.¹

Nakon smrti M. Sabljara 21. 12. 1865. g., za privremenog upravitelja muzeja biva imenovan Šime Ljubić u studenom 1867. g., a u proljeće slijedeće godine postavljen je za stalnog ravnatelja. Nastupom na ovu dužnost Ljubić premješta muzejske zbirke iz Narodnog doma u novoizgrađenu zgradu Jugoslavenske akademije. Istovremeno Akademija je izabrala muzejski odbor u kojem su bili akademici Rački, Slosser i Matković (Ljubić 1870: 16).

Znatan korak naprijed učinjen je na polju arheološke znanosti rješenjem Sabora od 4. 3. 1866. g., kojim su potvrđena Pravila ne samo za Akademiju

već i za Narodni muzej (Buzinski 1870: 18–19). Vlada je na zahtjev muzejskog ravnateljstva te uz pomoć Jugoslavenske akademije koja je tada vodila vrhovnu upravu Narodnog muzeja, svojim dopisom od 11. 5. 1870. g., odobrila svotu od 350 forinti za izdavanje *Viestnika Narodnog muzeja u Zagrebu*, koji je trebao služiti kao muzejski katalog (Ljubić 1886).

Godine 1868. Akademija je izdala Proglas kojim se javno obratila na sve prijatelje tog zavoda tražeći njihovu potporu i pomoć ovim slijedom: »*Tko dakle imade, tko nabavi, tko znade da drugi posjeduju prirodine naše zemlje, kano životinje, rude okamine, biline, ili starine: kano kamen s natpisom, sprave, stakla, oruđe i oružje od kamena, mjedi i željeza, nakite od jantara, srebra i zlata, pepelnice, žare, zdjele, čaše, kućno i crkveno posuđe, odjeće, rezbarije, slike i druge umotvorine itd., staroga i srednjega vieka, isto tako rukopise, listine zemljovide, osnove i nacрте starih gradova, sgrada i podrtina, likove, grbove, pečate, vlastoručne potpise slavnijeh muževa našega naroda, stare pjeneze, spomenice i medalje itd., taj da izvoli obratiti se na Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti kao upraviteljicu Narodnoga zemaljskoga muzeja*« (Rački 1870:24).

Na sjednici od 3. 5. 1869. g., Akademija je prihvatila Ljubićev prijedlog o imenovanju muzejskih povjerenika po Hrvatskoj (Ljubić 1870: 16). Tada se spominju i prve upute muzejskim povjerenicima u jednoj općoj formi bez razrađenih sintetskih pitanja na koji način prikupljati podatke o lokalitetima kao i o samim predmetima ovim riječima: »...*da kupe što mogu više arheoloških predmeta i šalju istom zavodu na dar ili uz odštetu i da njegovu upravu obavještavaju o svakom nalazu i o stanju starina na njihovom području.*« (Ljubić 1886: 158). U Proglasu Akademije 1870. g. spominju se imena prvih muzejskih povjerenika s područja trojedne kraljevine (Rački 1870: 24). Bili su to uglavnom ljudi različitih profesija – liječnici, profesori, gimnazijski ravnatelji, učitelji, trgovci, bilježnici, kapetani i jedan poštar. Vjerojatno su neki od njih već ranije stupili u kontakt s Narodnim muzejom, čime je ovo javno imenovanje dokaz njihove požrtvornosti i predanog rada na prikupljanju i spašavanju predmeta iz prošlosti, a ovaj Proglas bio je daljnji poticaj za napredak arheologije. Među prvim muzejskim povjerenicima spominju se Josip Žilka, kaptolski provodnik u Sisku, Živko Vukasović, gimn. ravnatelj u Osijeku i A. Konst. Matasa, gimn. ravnatelj u Sinju, te prvi imenovani muzejski povjerenik iz Like – OMČIKUS – poštar iz Malog Halama (Ljubić 1886: 158). Ovo prezime veže se vjerojatno uz Paju Omčikusa, poštaru iz Srba, koji je s Tujinog vrha nedaleko Srba u Suraji iskopao nekoliko zlatnih dukata.

Godine 1878. zabilježeni su i prvi darovatelji s područja ličko-krbavske županije, među kojima se spominje Josip Magdić, učitelj građanske škole i muzejski povjerenik iz Ogulina, koji poklanja muzeju

srebrni Leopoldov novac iz 1667. godine (Ljubić 1879: 95–96). U istom izvještaju pod brojem 28 navodi se ime filozofa Löhmera, koji obavještava ravnateljstvo muzeja o nekim rimskim nalazima iz Široke Kule. On upozorava na epigrafske spomenike – jedan uzidan u kuću br. 12 b, vlasnika Mile Areškovića i drugi uzidan u kuću župnika Nečaka (Dopis 6. 6. 1878; Ljubić 1879: 95). Bio je to prvi dopis iz Široke Kule, što je Ljubića potaknuo na terenski obilazak ovog lokaliteta na području gospičko – otočke pukovnije. Ljubić tada s topografskog gledišta govori o položaju Široke Kule na uzvisini uz cestu koja vodi za Senj, gdje pretpostavlja antičko naselje *Ausancalione*. Već ranije su Sabljari i Kukuljević otkrili neke vrlo značajne epigrafske spomenike, koje Ljubić spominje u svom izvještaju i prenosi pojedinačne interpretacije svakog zasebno (Ljubić 1889: 107–109). Te iste 1878. g. iz Drežnika se javio župnik i muzejski povjerenik Joso Vukelić iz Nove Kršlje kod Drežnika (Ljubić 1879: 127–128). Već od 1877. g. Vukelić usko surađuje s Kotarskim uredom u Rakovici odakle šalje u muzej neke nalaze s tog područja, od kojih treba spomenuti željezno koplje s lokaliteta Selište kod Slunja i brončanu šuplju sjekiru (kelt) s gradine Krč na Plitvičkim jezerima (Dopis 23. 10. 1877). Uz prikupljanje arheoloških nalaza J. Vukelić usmjerio je svoju aktivnost i na istraživanje prethistorijskih lokaliteta u drežničkom kraju. Godine 1877. započinje iskopavanje u Radakovićevoj pećini na Barčevom brdu kod Nove Kršnje, kojem prisustvuje i Ljubić. Godine 1878. M. Kišpatić, minerolog i petrograf, također je istraživao u ovoj pećini zahvaljujući Vukelićevim pravovremenim informacijama (Kišpatić 1885: 33–39).

Jedan vrlo iscrpan izvještaj o stanju istraživanja u Srbu na području kotara Donji Lapac sa sjedištem u Gospiću, stigao je od učitelja Dane Bogdanovića na pučkoj školi u Srbu. On iznosi vrlo interesantne podatke o Netečkoj gradini kod Srba, koju opisuje kao prethistorijsko gradinsko naselje, opasano obrambenim zidom na čijim se terasama susreću ostaci gradinske keramike, stari novac i ljudske kosti. Za Radenovića gradinu navodi da se prilikom oranja nailazilo na »*kockice kao od granita svjetiljke, lemeš, itd...*«. U Suraji nedaleko Srba spominje Tujin vrh na kojem se nailazilo na zlatne dukate, koje je skupljao Pajo Omčikus, poštar u Srbu. On navodi i neke pećine u lapačkom okrugu, kao pećinu Šalintru uz potok Srebrenicu nedaleko Srba. I druga pećina je u blizini Srba kod kuće Ilije Sriće (Dopis 19. 9. 1879).

Spomenimo ovdje i učitelja Jakova Pavelića iz Josipdola, muzejskog povjerenika za ogulinski kotar. U Josipdolu sačuvano je mnoštvo rimskih spomenika, kao spolia, dok su drugi ležali po oranicama ili po kućnim dvorištima, prepušteni djelovanju atmosferilija i nemaru neukog stanovništva. Ovi vrijedni spomenici ubrzo su zaokupili svu njegovu pažnju te je u njihovom sakupljanju i spašavanju imao mnogo

uspjeha. Ono što prije toga nije uspjelo Sabljaru, da neke od tih spomenika otkupi, uspjelo je ovom stranom ljubitelju antičkih spomenika. Zahvaljujući njegovom maru, obogaćena je zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu nekim vrijednim spomenicima s ovog, arheološki veoma zanimljivog lokaliteta. Jedan od njih posvećen je bogu Jupiteru i mjesnom geniju municipija Metulum od Aurelia Maxima, centuriona druge legije adiutrix, u vrijeme jednog od konzulata cara Dioklecijana (Dopis 28. 7. 1883; Brunšmid 1911–1919: 110, br. 203). I drugi, ne manje važan žrtvenik posvećen je Jupiteru Dolihenskom, za zdravlje careva L. Septimija Severa i Antonina Karakale (Brunšmid 1911–1919: 129, br. 228). Iz teksta natpisa saznaje se da je Metulum u 3. st. imao municipalni status i da je tu bila postaja za pripadnike raznih legija iz Panonije i Donje Mezije, koji su za svog privremenog boravka podigli ovaj zavjetni žrtvenik. Još jedan epigrafski spomenik spašen je Pavelićevim trudom, a to je reljef s prikazom bračnog para iz Careva polja kod Čakovca Oštarijskog (Dopis 27. 10. 1879). Nedaleko Munjave na brdu Treskavcu, povjerenik Pavelić vršio je iskopavanja na južnoj padini brijega, gdje je prilikom skidanja sloja kamena ispod humskog sloja, naišao na tri žare koje su bile pravilno poredane jedna do druge a sadržavale su prema njegovom opisu, pepeo pokojnika i nekoliko brončanih priloga (Ljubić 1883: 125–126; 1889a: 156–157, tab. XXXIII, sl. 254).

Godine 1885. premješten je u Gospić, gdje je nastavio svoju aktivnost muzejskog povjerenika, prikupljanjem novih arheoloških nalaza iz okolice Gospića. Ponovo se našao u prilici da svojim već provjerenim iskustvom pronađe nekoliko antičkih kamenih spomenika, kojima je dopunio spisak rimskih sepulkralnih spomenika iz Gorskog Kotara i Like (Ljubić 1885: 46).

Za razvoj arheološke znanosti, stekao je prof. Ljubić velike zasluge otkrićem japodske nekropole u Prozoru kod Otočca 1880. g. Prve podatke o ovoj nekropoli primio je od mjesnog učitelja Marka Markovića 1880. g., koji mu šalje na uvid prve nalaze brončanih i jantarnih predmeta (Dopis 16. 10. 1880). Iako je Marković ispravno pretpostavio da se ovdje radi o nekropoli koju nije znao vremenski odrediti, nije se upuštao u daljnja iskopavanja, već je zatražio pomoć Ravnateljstva Narodnog muzeja u Zagrebu. Poznavajući vrlo dobro prethistorijske nalaze, Ljubić je u njima lako prepoznao predmete japodske materijalne kulture. Uprava Narodnog muzeja u znak zahvalnosti imenuje Markovića za muzejskog povjerenika u Prozoru i povjerava mu daljnja iskopavanja na ovoj nekropoli (VHAD 1882: 9). Slijedeće godine Ljubić odlazi u Prozor da bi na licu mjesta proučio ovaj arheološki lokalitet i njegov položaj u kotlini pod obroncima gradina Veliki i Mali Vital. Ujedno ispitao je položaj ranije istraženih parcela i prisustvovao Markovićevim iskopavanjima na njegovom zemlji-

štu. O rezultatima ovih iskopavanja u Prozoru, Ljubić je odmah izvjestio Krajišku zemaljsku upravu i traži njenu financijsku pomoć za daljnja iskopavanja. Za ovo otkriće našlo se u Vladi razumijevanje tako da se na račun muzejske dotacije svake godine izdvajala određena suma novca i odmah je izdan nalog kotarskoj oblasti u Otočcu, ovim riječima: »...da muzejskom ravnateljstvu idu na ruke u koliko to za sigurnije i što bolje obavljanje zadaće bude potrebno« (Ljubić 1889a: 105–106). Ljubić nažalost nije sam vršio ova iskopavanja na nekropoli, već ih je i dalje povjeravao učitelju Markoviću koji je prema njegovim uputama nastavio s radom sve do 1884. g. (Dopis 16. 10. 1880; VHAD 1881: 11; VHAD 1882: 12; VHAD 1883: 93; VHAD 1884: 87–88). Grobne cjeline prilikom iskopavanja nisu sačuvane, jer Marković nije vodio dnevnik iskopavanja iz kojeg bi se mogle izdvojiti. Ipak zahvaljujući Markovićevim iskopavanjima i sretnim okolnostima spašen je najveći dio grobnog inventara s ove nekropole i pohranjen danas u Prethistorijskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu. Smrću Markovića istraživanja na nekropoli u Prozoru nastavljaju prozorski učitelji Matija Kolak i Mate Žagrović, sve do 1889. g. (VHAD 1887: 23–24; Ljubić 1889b: 1–3). Kolika je bila briga za čuvanje arheoloških nalaza, da se oni prikupe na jednom mjestu i da se ne iznose iz zemlje vidljivo je iz Naredbe o čuvanju grobnica iz predhistoričkog doba: »U interesu naučnog izpitivanja izdala je carska nemačka vlada ne davno naredbu, po kojoj se svi brežuljci iz predhistoričnog doba imaju čuvati, pa bili ovi na državnoj ili občinskoj zemlji. Zahtijeva li upotreba kojeg zemljišta, da se grobnice razkopaju i dignu onda se to ne smie činiti bez naročitog dopuštenja vlade« (Ljubić 1885a: 32). Krajiška zemaljska uprava od 12. 6. 1880., pod brojem 1566., izdala je drugu naredbu na kotarske oblasti koje se zadužuju »...da prikupe pronađene starine da ih ne podjele ili unište, prije nego se izda takva odredba, a u takvom slučaju podnosi se kraljevskoj zemaljskoj upravnoj oblasti. Tim aktom moli se okružno upraviteljstvo u Gospiću da sve pronađene nalaze koji su od arheološke vrijednosti, čuva na jednom mjestu i prikupi opširne podatke kako se došlo do otkrića svakog nalaza. U slučaju opasnosti kojom bi nalazi bili ugroženi a prijetila bi im opasnost od propadanja, po ovoj naredbi treba izvršiti zapljenu tih predmeta« (Dopis 25. 12. 1880).

Od 1878. g. Arheološki odjel nije više u sklopu Jugoslavenske akademije, već je pod upravom Bogoštovno–nastavnog odjela Kraljevske zemaljske vlade (Vinski 1966: 8–11). Djelatnost Arheološkog odjela svodi se sve više na samostalan rad što se posebno odrazilo na sustavnim iskopavanjima koje je od tada uzelo šireg maha. Istraživanja su se tada vršila po cijeloj trojednoj kraljevini, dolazi do vrlo značajnih otkrića – kao Terramara u Budinščini, polja sa žarama u Treščerovcu i Ozlju, te groblja iz

vremena hrvatskih narodnih vladara kod Kloštra (Ljubić 1886: 163).

Osnutkom Hrvatskog arheološkog društva i pokretanjem časopisa »*Viestnik*« 1878. g., Ljubić ga je uređivao punih četrnaest godina i u njemu objavljivao razne vijesti, dopise i vlastite članke kao jedini suradnik–arheolog sve do 1892. g.

U *Viestniku* su štampane prve obavijesti muzejskih povjerenika iz svih krajeva naše zemlje, koji su izvještavali o događajima na nekom arheološkom lokalitetu ili spomeniku, a uz to i njihovi pokloni koji su stizali u Narodni muzej. Svi ti događaji štampani su u svakom broju *Viestnika* u rubrici – *Darovi nar. arheološkog muzeja, Dopisi te razne viesti* od 1880. do 1892. g.² Na osnovu ovih opisa možemo pratiti značajan udio ovih povjerenika na popunjavanju muzejskih zbirki, kao i njihov prilog na istraživačkom radu na terenu. Ljubić je tako započeo po terenima cijele Hrvatske okupljati povjerenike koji su aktom muzeja postali počasni povjerenici (Ljubić 1870: 16; Radić 1870: 22–25; Ljubić 1885, 1886: 148–164). Time je osnovna zadaća tih povjerenika bila da na svom terenu redovito prate događaje na arheološkim lokalitetima u svojoj okolici ili su dobivali dozvole za arheološka iskopavanja, a o svemu tome obavještavali su Arheološki muzej svojim dopisima, od kojih su neki bili objavljivani u *Viestniku hrvatskog arheološkog društva*.

Kao urednik, Ljubić je redovito prilagao svoje radove, od kojih se ističe studija o Japodima, koristeći se najstarijim izvorima o Japodima, od Skilakovog *Periplusa*, koji navodi da se Japodi ne spominju kao zasebno pleme već ih pripisuje Liburnima i Histrima (Ljubić 1885b: 1–11 i dalje). Spominje i Strabona i njegovo djelo *Geographica*, u kojem donosi opširne podatke o naseljima Japoda – kao *Metulum, Vendon (Avendo) i Arupium* u Prozoru kod Otočca. Ljubić se oslanja na Strabonove opise zemlje Japoda prije rimskih osvajanja, za koje kaže da su stanovali s one strane planine *Albius – Velike i Male Kapele*. Sjeverna granica, prema njemu, prostirala se sve do blizine *Okre* (Vrhlike), a odatle bi se na istok pružala do Panonije a na jug do Zrmanje. Ljubić nadalje opisuje daljnja osvajanja Japudije od Oktavijana, 35. g. st. e., donosi neke bliže podatke o naseljima na toj teritoriji. Kako Ljubić nije poduzimao sam iskopavanja na terenu, poduzimao je rekognosciranja od kojih se ističu ona iz 1882. g., u okolici Ogulina preko Modruša i Brinja do Prozora, o čemu je dao iscrpan izvještaj (Ljubić 1882: 12–13).

Dolaskom u Narodni muzej, Ljubić je priredio više kataloga od kojih se ističu »Opis jugoslavenskih novaca« (1875.) i »Popis predmeta predhistoričke dobe u Narodnom muzeju u Zagrebu« (1876), koji je imao 96 stranica teksta i 4 table. Taj katalog proširio je novim izdanjem 1889. g., pod nazivom »Popis arheološkog odjela Narodnog zemaljskog muzeja«, Odsjek I, Svezka I, sa egipatskom i predhistoričkom

zbirkom (Ljubić 1889). Posebno je interesantno poglavlje: »Tučana doba – Predmeti iz Like«, u kojem je prezentirao prikupljene slučajne nalaze s devetnaest ličkih lokaliteta. Većina njih potječe iz naselja i nekropola Japoda i to s njihove centralne teritorije kao i one koja se prostire uz sjevernu granicu sve do Drežnika. Posebno poglavlje posvetio je rezultatima istraživanja na prozorskoj nekropoli, s koje je prezentirao samo djelomičan izbor nalaza, ali nažalost bez zatvorenih grobnih cjelina. U posljednjem poglavlju donosi prilog s nacrtom gradine Mali i Veliki Vital i topografski plan njegove okolice s nacrtom dijela nekropole u Prozoru.

Novo razdoblje u napretku i popunjavanju prethistorijske i antičke zbirke, nastalo je dolaskom Josipa Brunšmida, koji je iz Beča donio vrlo opsežno znanje i dobru rutinu. Nakon uspješno obranjene doktorske disertacije u Beču 1895. g., Brunšmid preuzima službu u Arheološkom odjelu Narodnog muzeja i tada slijedi već ranije započetu akciju svog prethodnika i učitelja Šime Ljubića oko preuzimanja muzejskih povjerenika, čemu se svesrdno posvetio.

Tokom 1894. i 1895. g. Brunšmid je poduzeo niz putovanja po zemlji na kojima je pronašao suradnike među seoskim učiteljima i činovnicima, od kojih je prikupljao dragocjene podatke o arheološkim lokalitetima i svojim stručnim savjetima vodio ih u daljnjem radu. U muzej su pristizali dopisi muzejskih povjerenika na koje je on vlastoručno odgovarao, davao upute, bilo da se radi o iskopavanjima ili prikupljanju nalaza s pojedinih lokaliteta i slao novac za otkup predmeta.

Godine 1896., Brunšmid je za vrijeme svog boravka u Vrebcu pronašao nekoliko prethistorijskih lokaliteta i o njima dao samo kratki izvještaj (Brunšmid 1897: 163). Na lokalitetu Đurđeva greda spominje njivu Milana Dragosavca na kojoj je prilikom oranja pronađena kalupasta sjekira i nekoliko kremenih nožića. Kasnijim rekonosciranjem terena, iako nije nađeno više nikakvih tragova materijalne kulture, moglo se tek na temelju samog položaja lokaliteta, kao i spomenutih Brunšmidovih podataka zaključiti da bi ovdje mogao biti neolitički lokalitet. Na gradini Stražbenici u Vrebcu, Brunšmid je vršio probna iskopavanja 1897. g. i utvrdio da se prethistorijsko naselje smjestilo na osam blagih terasa, koje se nižu jedna ispod druge. Ispod same gradine spominje dva tumula zvana tumul na »Lečištu« i »Orlovom kamenu«. Istraživanje prethistorijskih lokaliteta nastavio je Brunšmid 1900. g. u Jablancu na brežuljku zvanom »Klačnica« (Brunšmid 1901). U njegovom podnožju, na obronku Parnas, slijedio je ranija istraživanja Ljubića iz 1889. g., koji je na ovom lokalitetu konstatirao prethistorijsku nekropolu (Ljubić 1889: 105). U Širokoj Kuli nedaleko Ličkog Osika nalazi se lokalitet zvan »Vranića gomila«, koji je u stvari jedan veliki kameni tumul, na čijem je jednom kraju iskopavao J. Brunšmid 1901. g. (Brunšmid 1901a: 63).

Jedna od njegovih najvećih iskopavanja su ona u Kompolju, vođena 1902. g. Pokusna iskopavanja na gradini Crkvini nisu dala pozitivne rezultate te je nastavio s radovima na nekropoli na zemljištu J. Grčevića i S. Kranjčevića. Na tom prostoru nađeno je ukupno 288 grobova *in situ* i 130 nesigurnih grobnih cjelina. Pretežno su to bili skeletni grobovi, žarni a zatim i paljevinski grobovi (Drechsler 1961).

Od posebnog je značaja prikupljanje skupnih nalaza novca s područja Hrvatske koje objavljuje u Vjesniku HAD-a 1895–1913–1914. g., u radu pod naslovom »Nekoliko našašća novca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji«, objavivši time 40 ostava, među njima nekoliko s područja Like. Od najznačajnijih je ona iz Mazina koja je dospjela u muzej zaslugom učitelja M. Oklobdžije iz Mazina (Brunšmid 1902; Brunšmid 1905). Od skupnih nalaza, objavio je slučajni nalaz bakrenog novca iz 3. st. iz Medka kod Gospića koji je spasio veliki župan Bude Budisavljević (Brunšmid 1905a). Objavio je i nalaz rimskog bakrenog novca iz Mačje Grede, koji je pronašao zemljoradnik Luka Čičić iz Gračaca (Brunšmid 1907: 226–240). Iz Jezerana kraj Otočca, prikupio je muzejski povjerenik M. Šaban nalaz od 6 bakrenih novčića, koje je Brunšmid objavio kao mletačke soldine (1905b: 183).

Među prvim muzejskim povjerenicima s kojima je Brunšmid počeo surađivati bio je Jerko Pavelić iz Ličkog Lešća. U svom prvom javljanju Narodnom muzeju izvjestio je o rimskom epigrafskom spomeniku uzidanom u pročelje crkve Sv. Franje u Lešću (Dopis 24. 6. 1887). Zahvaljujući Pavelićevim naporima i pomoći Vlade, ovaj kameni spomenik upućen je u Narodni muzej, a Brunšmid je iz njegovog teksta pročitao da on pripada bazi velikog kipa podignutog u čast Augusta (14. g.) po zaključku grada *Arupium*-a (Brunšmid 1904: 154).

U zaseoku Gornje Lešće uz cestu Lešće – Otočac, uzdiže se manja gradina u čijem se podnožju nalazi manja pećina u kojoj je Pavelić poduzeo probna iskopavanja 1890. g. (Pavelić 1891). Tom prilikom našao je mnogo keramike i nekoliko brončanih predmeta iz vremena kasnog brončanog i starijeg željeznog doba.

Pisac brojnih povijesnih pripovjetki s Korduna i učitelj u višoj pučkoj školi u Gospiću, Ivan Devčić, imenovan je od strane Ravnateljstva muzeja muzejskim povjerenikom za ovaj kraj 1884. g. (Dopis 2. 4. 1884). Iz njegove prepiske s muzejom vidljivo je s koliko ozbiljnosti je prihvatio ovu obavezu. Tako je u toku 1884. g. započeo iskopavanja na gradini Markaševac, sjeverno od Ličkog Osika (Dopis 13. 8. 1885.). Uz nacrt gradine te na osnovu provedenih iskopavanja moglo se zaključiti da se na ovoj gradini doista prostiralo gradinsko naselje iz srednjeg i kasnog brončanog doba, kakva su na ovom području Like vrlo rijetka. Od osobitog je značaja Devčićev nalaz brončanog listastog bodeža iz srednjeg bronča-

nog doba, s nekropole u neposrednoj blizini gradine Markaševac (Drechsler 1983: 245). Nedaleko Ličkog Osika, u zaseoku Novoselije, Devčić je započeo probna iskopavanja na jednom prehistorijskom tumulu, koji mu se zbog gradnje same konstrukcije i skromnih priloga učinio nevažnim, pa je odustao od daljnjih radova. Zahvaljujući ovim njegovim, iako skromnim, podacima, kasnija reviziona iskopavanja na ovom lokalitetu pokazala su vidnije rezultate, naime nekropolu ranog brončanog doba koju je sačinjavalo osam tumula s kamenim jezgrama (Devčić, Dopis 6. 5. 1885; Drechsler Bižić 1975).

Fran Šaban kotarski pristav u Ogulinu, obavljao je uz svoju redovnu dužnost i ulogu muzejskog povjerenika za ovaj kraj, a njegovi dopisi objavljeni su u Vjesnicima Hrvatskog arheološkog društva od 1900. do 1902. g. Za vrijeme svog boravka u Dugoj Gori uočio je da se uzduž cijelog naselja prostire niz grobnih humaka za koje je pretpostavio da potječu iz starijeg željeznog doba (VHAD 1900: 229–230). On je doista iskopavao na jednom od brežuljaka zvanom »Čundar«, na kojem se i prostirala nekropola iz kasnog brončanog i starijeg željeznog doba. Šaban je započeo iskopavanja na još jednoj japodskoj nekropoli, također iz starijeg željeznog doba, u selu Trošmariji kod Ogulina (VHAD 1901: 253). Narodnom muzeju uputio je još jedan dopis 1901. g., u kojem je izvjestio o postojanju groblja s žarama u Bosiljevu. Iako je ova nekropola bila već uništena, uspio je utvrditi da se u jugozapadnom dijelu gradskih zidina bosiljevačkog starog grada nalazila prehistorijska i rimska nekropola (VHAD 1902: 241).

Ravnateljstvo Narodnog muzeja u Zagrebu primilo je dopis Kraljevske kotarske oblasti u Brinju, o nekim nalazima učitelja Antuna Magdića, na pučkoj školi u Brinju, zapravo o postojanju jedne prehistorijske gradine koja leži između sela Letinca i Lipice (Dopis 12. 6. 1882). Magdić, koji vrlo opširno govori o ovoj gradini, opisuje njene obrambene bedeme građene od lomljenog kamenja, ali krivo zaključuje da je to gradinsko naselje iz rimskog vremena.

U vrijeme arheoloških istraživanja u Gackoj dolini, dužnost muzejskog povjerenika bila je povjerenica Iliji Šariniću, ravnatelju pučke škole u selu Švici kod Otočca (Brunšmid 1901b: 98–99). On se posebno interesirao za gradinska naselja te spominje, u neposrednoj blizini sela Švice, prehistorijske gradine »Švički vrh«, »Lumbardenik« i »Šimin vrh«, a u selu Ponorima kod Švice, gradinu »Vrščić« (Dopis 25. 10. 1910).

Godine 1897. javlja se u Arheološkom odjelu u Zagrebu Ferdo Trtanj, bilježnik i upravitelj općine u Udbini (Dopis 12. 5. 1897). Trtanj ostaje povjerenik Hrvatskog starinarskog društva u kojem je, kako se ističe, prikupio petoricu članova podupiratelja, koji su svojim novčanim priložima pomagali arheološka iskopavanja.³ Za vrijeme boravka u Udbini, Trtanj je prikupio nekoliko vrijednih arheoloških nalaza s

prehistorijske nekropole u podnožju »Gradine«, na kojoj se prostiralo prehistorijsko naselje. Godine 1900. izvjestio je o položaju jedne vrlo važne japodske nekropole u Širokoj Kuli, na položaju Vranića Gromila, na kojoj je Brunšmid sam nastavio s iskopavanjima (Brunšmid 1901a).

Geodetski tehničar u Otočcu, Mate Brajković, imenovan je muzejskim povjerenikom Narodnog muzeja 1907. g. (Dopis, Brunšmid 28. 4. 1907). Njegovi dopisi, česti u razdoblju od 1900. do 1903. g., prorijedili su se do 1912. g. Od cjelokupne Brajkovićeve dokumentacije pohranjeno je danas u arhivi Arheološkog muzeja u Zagrebu 12 dopisa koji čine najbrojniju korespondenciju s jednim muzejskim povjerenikom na terenu, a od kojih je nekolicina bila objavljena u redovnom glasilu Narodnog muzeja (Dopisi 10. 3. 1901; 25. 4. 1901; 4. 8. 1902; 24. 8. 1902; 4. 9. 1904; 25. 4. 1906; 17. 7. 1908; 27. 3. 1912; VHAD 1901: 244; 1902: 228). Bio je vrlo poduzetan u istraživačkim poslovima na polju arheološke djelatnosti i koristio je svaku mogućnost suradnje s mještanima. Prikupljao je pritom njihove podatke o mogućim arheološkim lokalitetima i nalazima, u što se želio i sam uvjeriti na terenu. Ono što je smatrao da ima svoju potvrdu u arheološkom smislu dostavljao je u izvještajima Narodnom muzeju, s kojim je na taj način uspostavio vrlo živu suradnju, a time je i stekao status muzejskog povjerenika. U Ličkom polju u selu Mlakva kod Kosinja, spominje Brajković dvije pećine od kojih se jedna naziva Kavge. Po njegovom mišljenju bile su nastanjene u prehistorijsko doba (Dopis 10. 3. 1901.). Na području spomenutog sela, osim dviju pećina istražena je mnogo kasnije, 1968. g., pećina Golubinjača, značajno prehistorijsko naselje (Drechsler Bižić 1970). Sjeverno od Otočca nalazi se selo Drenov Klanac, gdje se smjestila prehistorijska gradina, a zapadno od nje nalazi se japodska nekropola na zemljištu Luke Banovića, sa kojeg je Brajković iskopao kapu od brončanog lima sa iskucanim ornamentom i dostavio Narodnom muzeju (Drechsler Bižić 1968). Brajkovićevom zaslugom spašen je i žrtvenik posvećen Mitri, pronađen 1900. g. na gradini Vital u Prozoru (Dopis 24. 8. 1912; Brunšmid 1904–1911: 149). Tehnička struka povezala ga je u radu sa Cvjetkom Vursterom, također muzejskim povjerenikom iz Otočca, s kojim je istraživao po Gackom polju. Suradivao i s Većeslavom Hennebergom, suradnikom Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetničkih i historijskih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji, s kojim je 1901. g. obišao neke gradinske lokalitete na području Otočca i prikupio pri tom vrlo značajne topografske podatke o naseljavanju Japoda na ovom području (Henneberg 1934; Dopis 9. 3. 1901.).

Godine 1924. Josip Brunšmid na izmaku snaga i lošeg zdravlja odlazi u mirovinu, a Viktor Hoffiller postaje redovnim profesorom staroklasične arheologije na Sveučilištu u Zagrebu, a ujedno i ravnatelj Arheološko–historijskog narodnog muzeja. Time

preuzima sve najvažnije poslove, koje je dotada neumornim radom obavljao Brunšmid, izgrađujući i dalje sustavno muzejske zbirke, kojima je udario temelj njegov učitelj i prethodnik. Pri tom nije zapostavio niti jednu od zbirki a naročitu naklonost je pokazivao za prethistoriju, još od studentskih dana u Beču, u Hoernesovoj prethistorijskoj školi. Povodom međunarodnog kongresa arheologa u Zagrebu 1935. g., priređena je velika izložba o Japodima za koju je vladao veliki interes (Hoffiller 1935). U cjelokupnom radu oko postavljanja i opremanja izložbe bio je od velike pomoći Hoffilleru njegov tadašnji asistent Antun Bauer koji je preko sebe imao gotovo cijelu organizaciju ove izložbe počevši od sortiranja nalaza po lokalitetima i grobnim cjelinama iz pljesnivih papirnatih omota do njihovog postava u vitrine, u atriju Jugoslavenske akademije.

Svoju stručnost u svim granama arheologije, Hoffiller je dopunio terenskim istraživanjima i iskopavanjima po terenima cijele Hrvatske i naročito Slavonije. Od posebnog su značaja njegova iskopavanja na željeznodobnoj nekropoli u Smiljanu kod Gospića (Hoffiller 1905). Iako je nastojao da održi daljnju suradnju s muzejskim povjerenicima, ta veza s napretkom arheologije sve više gasne i ne dostiže više onaj značaj koji je imala u Brunšmidovo vrijeme.

Osim rada na arheološkoj građi, Hoffiller je svoju djelatnost proširio i na zaštitu spomenika kulture. Od 1911. g., osnutkom Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetničkih i historijskih spomenika, postaje njegov aktivni suradnik. Djelatnost povjerenstva odvijala se uglavnom u dva smjera. Radilo se na proučavanju i publiciranju te čuvanju spomenika da se njegovo propadanje zaštititi. Pojavom lokalnih muzeja sve više odumire djelatnost muzejskih povjerenika, a nove institucije ne prihvaćaju više raniju praksu povjerenika. Briga za očuvanje spomenika postaje sve intenzivnija, u nju se uključuju nova stručna lica u konzervatorskoj djelatnosti kao E. Laszowski i V. Henneberg te Đuro Szabo, koji stručno i znanstveno obrađuju spomenike i ostatke ruševina iz svih povijesnih razdoblja posebno srednjovjekovnog, koji su u njihovim radovima ostavili brojne znanstvene podatke o brojnosti spomenika i na području Like, Gorskog Kotara i Korduna (Lopašić 1895; Laszowski 1902; Laszowski 1941; Henneberg 1923).

U periodu od 1918. do 1945. g. rad na arheološkoj djelatnosti u današnjoj SR Hrvatskoj skoro je u potpunosti zamro. Nisu osnivani novi muzeji, a kadar arheologa, osobito mladih stručnjaka bio je zaista malobrojan. Ratne godine 1942. prestaje izlaženje *Vjesnika Hrvatskog arheološkog društva*, što pokazuje u kakvim se teškim prilikama radilo. Nakon oslobođenja 1945. g., počinje veoma intenzivna muzejska djelatnost u cijeloj zemlji. Započinju istraživanja većeg obima, modernim metodama i to prvo kartiranje svih poznatih lokaliteta, zatim probna

iskopavanja i na kraju sustavna istraživanja većeg obima. Od 1958. g. ponovo izlazi *Vjesnik* i to pod nazivom *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. serija i njegovo redovito izdavanje traje sve do danas.

U Lici se arheološka djelatnost u posljednjim ratnim godinama razvija vrlo intenzivno, a prvenstveno se polaže mnogo pažnje na one lokalitete koji su upravo zahvaljujući radu muzejskih povjerenika i suradnika uspješno započeli. U vezi takvog rada pojavila se i potreba povećanja broja muzeja. U Lici, u kojoj do tada uopće nije postojao muzej, osniva se 1960. godine Muzej Like u Gospiću. Zahvaljujući brizi i marljivom radu Ivana Jurčića, prvog direktora tog muzeja, započinje vrlo intenzivna suradnja s Arheološkim muzejom u Zagrebu, pa stručnjaci tog muzeja, pod rukovodstvom R. Drechsler Bižić, postavljaju Prethistorijsku zbirku Muzeja Like.

Godine 1967. osniva se, također u suradnji s Arheološkim muzejom u Zagrebu, i Zavičajna zbirka u Otočcu u kojoj je na moderan način izloženo arheološko blago okolice Otočca, posebno iz velikih nekropola u Prozoru i Otočcu, čija su istraživanja započeli upravo veliki entuzijasti i vrijedni muzejski povjerenici, uz podršku Ljubića i Brunšmida.

Razmatrajući djelovanje muzejskih povjerenika i istraživača, treba podvući i istaći i njihovu vrijednost, ali i neke nedostatke. Mora se prije svega znati da su svi muzejski povjerenici bili amateri i da su mnogi od njih živjeli u prošlom stoljeću, kada je u cijeloj Evropi arheologija bila na mnogo nižoj razini od današnje. Ti marljivi ljudi koristili su, kako smo to ranije istakli, muzejima i istraživačima, jer su im davali podatke i brinuli se za nalaze na njihovim terenima. Taj dio posla obavljali su dobro i korisno, ali istraživanja odnosno iskopavanja koja su provodili nisu bila na razini na kojoj bi bila da su ih vodili stručnjaci. Upute Brunšmida i Ljubića, nisu mogle biti tako korisne, jer oni najčešće nisu bili na terenu, nego su slali kratke dopise i dozvoljavali su povjerenicima da samostalno rade. Zanimljiv je podatak da se na mnogim dopisima povjerenika nalazi samo po jedna ili dvije rečenice, napisane Ljubićevom ili Brunšmidovom rukom: »Ovo nije bakreni nego brončani predmet«, ili »Ovo nije iz brončanog nego iz željeznog doba«. Kratki boravak na terenu, samo pregled iskopanih čestica i kratak razgovor s povjerenicima, također nije davao potrebne rezultate.

Važno je spomenuti da su podaci koji se nalaze u pismima povjerenika često potpuno netočni, barem u vezi s opisom predmeta, a pogotovo u odnosu na njihovo datiranje. Svaki takav podatak, trebalo je na terenu provjeriti odmah, jer tako su mnogi nalazi prispjeli u muzej i tamo ostali, a da se na terenu nije provjerilo niti sondiralo, kako bi se na taj način dobili sigurniji podaci. Tek mnogo kasnije, radom arheologa stručnjaka prilikom rekognosciranja terena, dobivena je prava slika, ali nažalost nekad i stotinu godina nakon otkrića muzejskog povjerenika.

U radu stručnjaka – istraživača, treba napomenuti da su oni ipak odlazili na tereni da su mnoge lokalitete pravilno ocijenili i registrirali. To pogotovo vrijedi za rad J. Brunšmida koji je vodio dnevnik iskopavanja s podacima o mnogim nalazima koje je prilikom obilaska terena dobio. Ljubić je manje obilazio lički teren, ali je zato njegov kabinetski rad vrlo vrijedan i još danas upotrebljiv. Naročito treba istaći njegove podatke o povijesnim izvorima o Japodima, objavljene u *Vjesniku* od 1885. g. te popis svih nalaza iz Prozora i s drugih manjih ličkih lokaliteta, koji je također publiciran, pa se i danas u mnogim radovima citira.

Bez obzira na gore iznesene manje ili veće pogreške u radu muzejskih povjerenika i istraživača, započelo se sa sakupljanjem predmeta na terenu, zaštićivanjem važnih lokaliteta, brigom za pohranjivanjem predmeta u muzeje, osiguranjem da ove predmete i danas posjedujemo i da ih čuvamo, a što je najvažnije, njihovim radom i brigom a donekle i sretnom okolnošću da je Lika tako bogata arheološkim nalazima, započelo je formiranje prvih muzejskih zbirki. To su začeci Narodnog muzeja iz kojeg su se kasnije razvili i drugi specijalizirani muzeji u Zagrebu i Hrvatskoj.

BILJEŠKE

- 1 Podaci prikupljeni iz putnih bilježaka M. Sabljara, pohranjeni su u arhivi Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture.
- 2 Slijed dopisa muzejskih povjerenika odštampanih u *Vjesniku* i pohranjenih u arhivi Arheološkog muzeja citirani su uz svakog povjerenika u tekstu.
- 3 Imenik članova Hrvatskog starinarskog društva 1896/97.

LITERATURA

- BRUNŠMID, J., 1896, »Našašće italskih i afrikanskih novaca u Mazinu«, *VHAD* n. s. 2: 42–81.
- BRUNŠMID, J., 1897, »Grobovi halštatskog doba u Vrebcu kod Gospića«, *VHAD* n. s. 2 (1896–1897): 163–164.
- BRUNŠMID, J., 1901, »Groblje bronsanog doba na Klačenicima kod Jablanca«, *VHAD* n. s. 5: 53–62.
- BRUNŠMID, J., 1901a, »Predmeti halštatskog doba u Vranića gomili u Širokoj Kuli«, *VHAD* n. s. 5: 53–72.
- BRUNŠMID, J., 1901b, »Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije«, *VAHD* n. s. 5: 87–168.
- BRUNŠMID, J., 1904, »Kameni spomenici hrvatskog Narodnog muzeja u Zagrebu«, *VHAD* n. s. 7 (1903–1904): 209–240.
- BRUNŠMID, J., 1905, »Nekoliko našašća novca na skupu u Hrvatskoj i Sloveniji«, *VHAD* n. s. 8: 176–192.
- BRUNŠMID, J., 1905a, »Našašće rimskih bakrenih novaca trećeg stoljeća u Medku«, *VHAD* n. s. 8: 180–182.
- BRUNŠMID, J., 1905b, »Našašće mletačkih soldina XIV stoljeća u Jezeranama«, *VHAD* n. s. 8: 183–184.

- BRUNŠMID, J., 1907, »Našašće rimskih bakrenih novaca s kraja trećeg stoljeća iz Mačje Grede«, *VHAD* n. s. 9 (1906–1907): 226–240.
- BUZINSKI, E. J., 1870, »Pravila Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu«, *ViestHrvArk* 1: 18–19.
- DRECHSLER, R., 1958, »Naselja i grobovi prahistorijskih Japoda u Vrebcu«, *VAMZ* 3. ser. sv. 1: 35–50.
- DRECHSLER, R., 1961, »Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju od 1955. do 1956. g.«, *VAMZ* 3. ser. sv. 2: 67–114.
- DRECHSLER BIŽIĆ, R., 1968, »Japodske kape i oglavlja«, *VAMZ* 3. ser. sv. 3: 29–52.
- DRECHSLER BIŽIĆ, R., 1970, »Zaštitna iskopavanja pećine Golubinjače kod Kosinja«, *VAMZ* 3. ser. sv. 4: 111–117.
- DRECHSLER BIŽIĆ, R., 1975, »Istraživanje tumula ranog brončanog doba u Ličkom Osiku«, *VAMZ* 3. ser. sv. 9: 1–19.
- DRECHSLER, R., 1983, »Srednje brončano doba u Lici«, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 4, Sarajevo: 242–270.
- FRASS, F. J., 1935, *Vollständige Topographie der Karlstädter-Militärgrenze mit besonderer Rücksicht auf die Beschreibung der Schlösser, Ruinen, Inschriften und anderen dergleichen Überbleibsel von Antiquitäten, nach eigener Anschauung und aus den zuverlässigsten Quellen dargestellt für Reisende, und zur Förderung der Vaterlands-Liebe*, Karlstadt.
- HENNEBERG, V., 1923, »Lika prije Haequetovih putovanja«, *NarStar* 2: 47–55.
- HENNEBERG, V., 1934, »Stari lički gradovi«, u: *Lički kalendar*, Zagreb: 94–128.
- HOFFILLER, V., 1905, »Prehistorijsko groblje u Smiljanu kod Gospića«, *VHAD* n. s. 8: 193–203.
- HOFILLER, V., 1935, *Arheologija u Hrvatskoj u zadnjih dvadesetpet godina*, Obzor, Spomen knjiga 1860–1935, Zagreb, 154–157.
- KIŠPATIĆ, M., 1885, »Kosti iz Baračeve špilje kod Kršlja«, *ViestHrvArk* 7/2: 1–2.
- LASZOWSKI, E., 1902, *Hrvatske povijesne građevine*, Zagreb.
- LASZOWSKI, E., 1941, »Stari lički gradovi«, u: *Povijest Like i Krbave*, Zagreb, 1/3: 5–40.
- LOPAŠIĆ, R., 1895, *Krajevi oko Kupe i Korane*, Zagreb.
- LJUBIĆ, Š., 1870, »Narodni zemaljski muzej u Zagrebu«, *ViestHrvArk* 1: 3–16.
- LJUBIĆ, Š., 1879, »Darovi prikazani Nar. Zemalj. arheol. muzeju tečajem godine 1878«, *ViestHrvArk* 1: 45.
- LJUBIĆ, Š., 1882, »Putopisne ark. bilješke od Ogulina do Prozora«, *ViestHrvArk* 4 br. 1: 12–23.
- LJUBIĆ, Š., 1885, »Kula«, *ViestHrvArk* 7: 1–11.
- LJUBIĆ, Š., 1885a, »Naredba o čuvanju grobnica iz predhistoričkog doba«, *ViestHrvArk* 7: 32.
- LJUBIĆ, Š., 1885b, »Japudija i predhistoričko otkriće u Prozoru kod Otočca«, *ViestHrvArk* 7: 1–11.
- LJUBIĆ, Š., 1886, »O napredku arheološke znanosti u našoj hrvatskoj zemlji«, *RadJAZU* 80: 148–164.
- LJUBIĆ, Š., 1889, »Crtice iz mog putovanja po južnoj strani gornje Krajine ili gospičko — otočke pukovnije«, *ViestHrvArk* 11 br. 4: 105–109.
- LJUBIĆ, Š., 1889a, *Popis arheološkoga odjela Narodnog zemaljskoga muzeja u Zagrebu*, Zagreb.
- LJUBIĆ, Š., 1889b, »Odlomak predhistoričkoga groblja u Prozoru«, *ViestHrvArk* 11: 1–2.

- MIRNIK, I., 1981, »Mijat Sabljar u Solinu i Vranjiću, 1854«, *VAHD* 75: 209-212.
- PATSCH, K., 1890, »Megjašni natpis iz Bosne«, *GZM* 2: 367-369.
- PATSCH, K., 1893, *Die revidierte Inschriften aus Bosnien und Herzegowina*, Bd. I, Wien.
- PATSCH, K., 1896, »Japodi«, *GZM* 8: 113.
- RAČKI, F., 1870, »Proglas jugoslavenske akademije u poslu narodnog zemaljskog muzeja i muzealni povjerenici od nje imenovani«, *ViestHrvArk*: 21-25.
- RAZNE VIESTI, 1880, »Srb u gornjoj krajini i njegova okolica«, *ViestHrvArk*: 62-63.
- VINSKI, K., 1966, »O historijatu i djelatnosti Arheološkog muzeja u Zagrebu«, *VMKH* 6: 9-11.
- VUKMIR, M., 1954, »Tko je utemeljitelj Hrvatskih narodnih muzeja«, *Muzeji* 9: 116-128.

TRUSTEES AND INVESTIGATORS OF THE NARODNI MUZEJ IN ZAGREB FROM LIKA

S u m m a r y

This paper deals with the work of the Museum trustees and investigators. The Museum trustees were amateurs most of whom lived in the last century when archaeology in the whole of Europe was at a less developed stage than today. These diligent people were valuable for the museums because they provided them with archaeological data and cared for their locality. This part of their work was useful and good, but the investigations which they carried out were not of the required standard.

The instructions which were given by J. Brunšmid and Š. Ljubić were not of great use because these archaeologists were not present on the excavations but sent short notes allowing the trustees to carry out the excavations themselves independently.

It should be noted that the data found in the trustees' letters are very often completely untrue especially with regard to descriptions and dating. All data should have been proved on the site immediately. Many finds came to the Museum without being checked on site. Only many years later, through the work of trained archaeologists during field-walking, was a truer picture gained, sometimes even a hundred years later than the original discovery by the Museum trustee.

However, in many instances archaeologists did go to visit the sites, many of which were correctly evaluated and registered. This is especially true of J. Brunšmid who kept excavation diaries with detailed descriptions of finds. Ljubić visited sites less often but his cabinet work was very valuable and is still usable today. This is especially true of his data on the historical sources of the Iapodes which was published in 1885 as well as the list of all finds from Prozor and other smaller sites in Lika.

Irrespective of these minor failings it remains true that the Museum trustees started collections, the protection of important sites and began the care of the archaeological heritage and it is they whom we have to thank that today we still possess these objects. The archaeological richness of Lika made it possible for these collections to be founded. Indeed they represent the basis of the first museum collections and they mark the beginnings of the Narodni Muzej in Zagreb out of which other specialised museums were later formed.